

ЧАСТИНА 1
МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розділ 1

**Економіка природокористування
і еколого-економічні проблеми**

УДК [502.14+502.173]:502.131.1(4)

Л. Г. Мельник, І. Б. Дегтярьова

**Європейський досвід використання економіко-правових
інструментів забезпечення сталого розвитку**

В статті проведено порівняльний аналіз економіко-правових інструментів Європейського Співтовариства та України; визначені основні напрями імплементації економіко-правових інструментів з метою екологізації економіки України та забезпечення її сталого розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, інтеграція, економічні інструменти, правові інструменти, екологічний менеджмент, екологічний аудит, екологічне маркування.

Вступ. В контексті європейської інтеграції одним із головних завдань та пріоритетом для України є не тільки формування законодавчого забезпечення сталого розвитку у контексті гармонізації соціального, економічного та екологічного законотворчого процесу, а і активне його впровадження на національному рівні.

Вивчення законодавчого забезпечення процесів сталого розвитку Європейського Співтовариства є одним із перших кроків на шляху європейської інтеграції України. Гармонізація законодавчих ініціатив має стати одним із головних пріоритетів України, оскільки ще в липні 2002 р. Україна визначила важливість європейської інтеграції в сфері економічного, соціального та екологічного розвитку України.

Дане дослідження присвячене вивченню європейського досвіду використання економіко-правових інструментів забезпечення сталого розвитку. Відтак, одним із основних завдань України є спрямування на консолідацію європейських цінностей та стандартів у політичну, економічну, соціальну та екологічну сфери.

Мельник Леонід Григорович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та бізнес адміністрування Сумського державного університету; Дегтярьова Ірина Борисівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та бізнес адміністрування Сумського державного університету.

© Л. Г. Мельник, І. Б. Дегтярьова, 2012

Поняття сталого розвитку

Концепція сталого розвитку була прийнята у 1992 р. у Ріо-де-Жанейро на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (КОСР-92). У ній взяли участь голови, члени урядів і експерти 179 держав, а також представники багатьох неурядових організацій, наукових та ділових кіл.

Конференція прийняла кілька важливих документів. Серед них: декларація Ріо з навколишнього середовища і розвитку; заява про принципи глобального консенсусу з управління, збереження і сталого розвитку всіх видів лісів; порядок денний на XXI століття – документ, орієнтований на підготовку світової спільноти до вирішення еколого-економічних і соціально-економічних проблем близького майбутнього.

Крім того, в рамках Конференції були підготовлені Рамкова конвенція про зміну клімату і Конвенція про біологічне різноманіття. Всі документи КОСР-92 ґрунтуються на концепції сталого розвитку. На конференції було прийнято визначення сталого розвитку, представлене в доповіді Міжнародної комісії, яку очолювала прем'єр-міністр Норвегії місіс Г. Х. Брунтланд (у пресі часто можна зустріти назву Брунтландська доповідь).

Сталий розвиток – це такий розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Терміну «сталий розвиток» властива певна внутрішня суперечливість. Вона полягає в тому, що в одному понятті об'єднані два слова, що мають внутрішню протилежне смислове зміст: «стійкість» припускає деяке стаціонарне стану, а «розвиток» можливе тільки за умови постійного виведення системи з такого стану. Таким чином, сталий розвиток за своїм внутрішнім змістом передбачає перманентне відтворення так званого стану гомеостазу (динамічної рівноваги), з періодичною зміною його рівня, при якому б відбувалося постійне розв'язання суперечностей між внутрішніми компонентами системи, і зміна параметрів біосфери не виходило за межі катастрофічних трансформацій.

Ключові компоненти сталого розвитку. У центрі концепції сталого розвитку (СР) знаходиться збереження людини як біологічного виду і особистісний розвиток його як соціальної сутності. Проблема забезпечення сталого розвитку безпосередньо пов'язана з цілим комплексом економічних і соціально-економічних характеристик (виробництво національного доходу на душу населення; зайнятість населення; чисельність населення, що живе за межею бідності, рівень захворюваності; середня тривалість життя тощо). Це означає, що параметри, що характеризують сталий розвиток, повинні включати як соціальний, так і економічний вектор. Причому в кожному з них надзвичайно важливу роль відіграють екологічні фактори для підтримки фізіологічних функцій людини (якість продуктів харчування та питної води, чистота повітря для дихання тощо) або формування особистісних якостей «соціо-» (інформаційний контакт з цілісними природними системами). Однак цим роль природного середовища не вичерпується. Є всі підстави для виділення самостійного екологічного блоку в числі факторів, що формують уявлення про сталий розвиток. Цей блок складають власне екологічні, тобто життєзабезпечуючі функції природи. Не випадково для графічного зображення сталого розвитку зазвичай використовуються фігури, що відображають в тій чи іншій мірі тріади: трикутник (де вершини символізують три базові сфери, а сторони між ними відповідають посередником підсферам) або поєднання трьох пересічних кіл (див. рис. 1).

При цьому цілі, що відображають стан сфер і підсфер, можуть включати: в

економічній сфері: середньостатистичний дохід на одного жителя, економічне зростання; економічну ефективність; стабільність економічних систем, тощо;

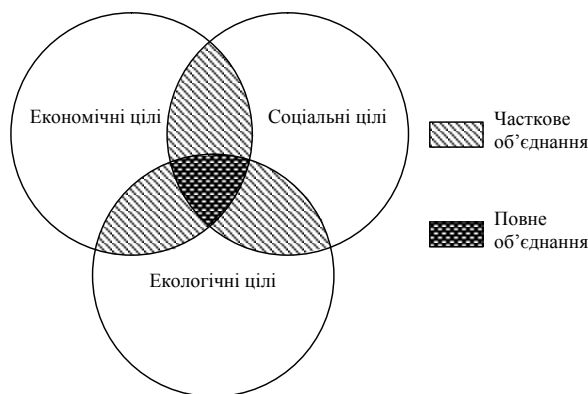

Рис. 1. Сталий розвиток: об'єднання економічних, соціальних та екологічних цілей

в соціальній сфері: матеріальну забезпеченість населення; рівень освіти, стан здоров'я, спорту, культури, тощо;

в екологічній сфері: екологічну ємність (асиміляційний потенціал) природних систем; рівновагу та цілісність екосистем; біорізноманіття [8]; якість природних ресурсів; ступінь впливу на екосистеми, і т.ін.;

в соціально-економічній підсфері: рівень зайнятості населення; соціальну справедливість у розподілі доходів і матеріальних благ; соціально-економічну мотивацію; співвідношення між максимальною і мінімальною зарплатою, і т.ін.;

в еколого-економічній підсфері: природоємність виробничих систем; питоме екологічне навантаження процесів виробництва і споживання продукції, ступінь мотивації природоохоронної діяльності, тощо;

в соціально-екологічній підсфері: якість середовища проживання людини; можливості інформаційного контракту людини з природними системами; рівень розвитку екологічної етики; ступінь соціальної справедливості у розподілі екологічних благ в суспільстві, включаючи взаємини між поколіннями.

Несуча здатність біосфери. Екологічні функції біосфери є тією основою, яка підтримує (згадаймо першооснову даного поняття – («sustain») соціальну і економічну системи. Саме здатність біосфери до самовідтворення / самовідновлення («carrying capacity») формує ту екологічну ємність, в рамках якої природою відпущено людині рішення соціальних та економічних проблем.

Підтримання екологічної ємності (carrying capacity) (аналогічні терміни – «підтримує здатність», «пропускна здатність») зумовлює дві необхідні умови: 1) збереження життєво важливих ланок (а такими є всі біологічні види, що живуть на землі) та механізмів функціонування біосфери; 2) наявність екологічних меж впливу на екосистеми.

Цілі і завдання сталого розвитку. Представлений вище підхід є найбільш поширеним в публікаціях з проблем сталого розвитку. Даний підхід представляє певну цінність, зокрема, з точки зору формування інструментальної бази оцінки стану і

динаміки різних параметрів суспільної системи, підґрунтям існування якої є природне середовище. Разом з тим подібний підхід істотно обмежує можливості аналізу причинно-наслідкових зв'язків між окремими чинниками, які зумовлюють виникнення проблем забезпечення сталого розвитку та можливих напрямів їх вирішення. Зазначені три сфери (соціальна, економічна та екологічна) найчастіше розглядаються як би по горизонталі в одному рівні. Між тим, з точки зору аналізу причинно-наслідкових зв'язків виникнення основних проблем сталого розвитку, набагато більш важливим є розгляд вертикальних взаємозв'язків трьох інших ключових систем. Йдеться про такі системи: 1) біологічної природи людини, 2) продуктивні (економічні) системи, що забезпечують процеси життєдіяльності людського суспільства; 3) природного середовища, в межах якої існує суспільство.

На основі саме такого підходу спробуємо проаналізувати взаємозв'язок цілей і завдань забезпечення сталого розвитку. *Вихідні цілі.* З урахуванням причинно-наслідкових зв'язків можна виділити три рівні цілей: генеральна мета (збереження людства) – забезпечуючі цілі (збереження умов, в яких може існувати і розвиватися людство), що підтримують цілі (збереження біосфери і локальних екосистем, які підтримують умови існування людства) (рис. 2). *Генеральною метою* сталого розвитку забезпечення слід визнати умовно нескінченне існування людської цивілізації та її прогресивний розвиток. Зазначена мета має два рівні виміру, або розпадається на два рівні цілей: 1) необхідний – фізичне виживання людини біологічного, 2) достатній – духовний розвиток людини соціальної. Обидва рівні надзвичайно важливі, хоча це не завжди відразу можна усвідомити.

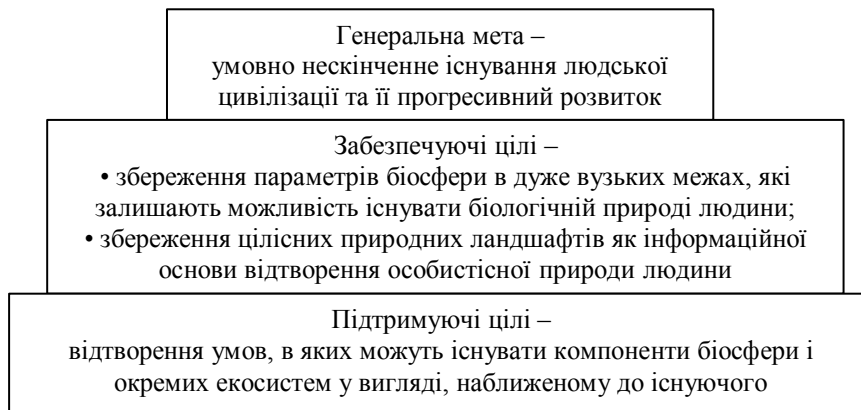

Рис. 2. Взаємозв'язок цілей сталого розвитку

Забезпечуючі цілі, виходячи з вищезазначеного, мають два рівні орієнтирів: 1) збереження у досить вузьких межах параметрів біосфери, в яких здатна існувати біологічна природа людини (людський організм може підтримувати рівень свого гомеостазу); серед відзначених параметрів слід виділити ключові характеристики клімату, фізичні параметри (температура, електромагнітні фактори, космічні випромінювання, пр.), склад атмосфери і води, склад ґрунтів для сільського господарства, 2) збереження цілісних природних ландшафтів, інформаційний контакт з

якими життєво необхідний для відтворення особистісних властивостей соціальної людини. Підтримуючі цілі передбачають створення (підтримання) умов, в яких можуть існувати біосфера та складові екосистеми, які якраз і підтримують (відтворюють) життєво важливі параметри існування людини як біологічної істоти і особистості.

Економічні інструменти управління сталим розвитком

Враховуючи все вищевикладене, можна зробити висновок, що забезпечення сталого соціально-економічного розвитку полягає в управлінні станом трьох систем: біологічної природи людини; біосфери; соціально-економічної системи.

Біосфера забезпечує умови існування біологічної природи людини, а також розвитку її особистісної (соціальної) сутності і служить середовищем для функціонування соціально-економічної системи (джерело ресурсів і середовище утилізації відходів). Саме в індустріалізованих соціальному світі існує сучасна людина. Несуча здатність біосфери та її складових екосистем може без збитку для себе «витримати» обмежену кількість населення планети. Точніше екологічного навантаження, яке надає виробнича система, що діє, щоб прогодувати і створити умови життя для цієї кількості населення. Якщо ж це навантаження переходить певну критичну межу, екосистеми, не витримуючи такого впливу і не встигаючи самовідтворюватися, починають руйнуватися.

Мистецтво сталого управління зазначеними трьома системами полягає в тому, щоб зберегти незмінним стан перших двох систем і з великою швидкістю змінювати стан третьої системи так, щоб матеріаломісткість і енергоємність забезпечення життєздатності людства (у розрахунку на одну людину) зменшувалися, принаймні, з такими темпами, з якими зростає населення планети. Спираючись на вищевикладене, можемо сказати, що об'єктивна необхідність застосування людиною механізмів негативного зворотного зв'язку виникає щодо тих систем, рівень гомеостазу яких не може бути змінений (якщо не теоретично, то, принаймні, практично) в межах просторово-часових параметрів, які визначають існування на Землі біосфери і людської цивілізації.

Обмеження, пов'язані з необхідністю збереження гомеостазу біосфери і складових екосистем, на відміну від обмежень, які забезпечують гомеостаз біологічної природи людини, мають відносний характер. Зміна умов природного середовища та гомеостазу біосфери буде мати фатальний характер не для самої біосфери – за кілька мільярдів років вона пережила багато змін, зокрема, була свідком існування близько 4 млрд біологічних видів, які на сьогодні вже зникли. Збереження існуючих природних умов і гомеостазу планетних екосистем необхідно саме для людини. З цим пов'язана дія механізмів негативного зворотного зв'язку, спрямоване на консервування природних територій (заповідників, заказників, природних парків) та обмеження екологічного впливу на компоненти природного середовища. Форми консервативних методів наведено на рис. 3. Підхід, спрямований на активізацію прогресивних трансформацій, на відміну від попереднього підходу не обмежує, а, навпаки, стимулює зміни за умови, що вони будуть сприяти зменшенню екодеструктивного тиску на навколишнє середовище. Такий підхід базується на застосуванні механізмів позитивного зворотного зв'язку. Саме даний підхід зумовив той процес, який перетворив людину з виключно біологічної істоти в соціальну (інформаційну, особистісну) сутність, якої він є сьогодні. Форми методів, спрямованих на прогресивні зміни, представлені на рис. 4.

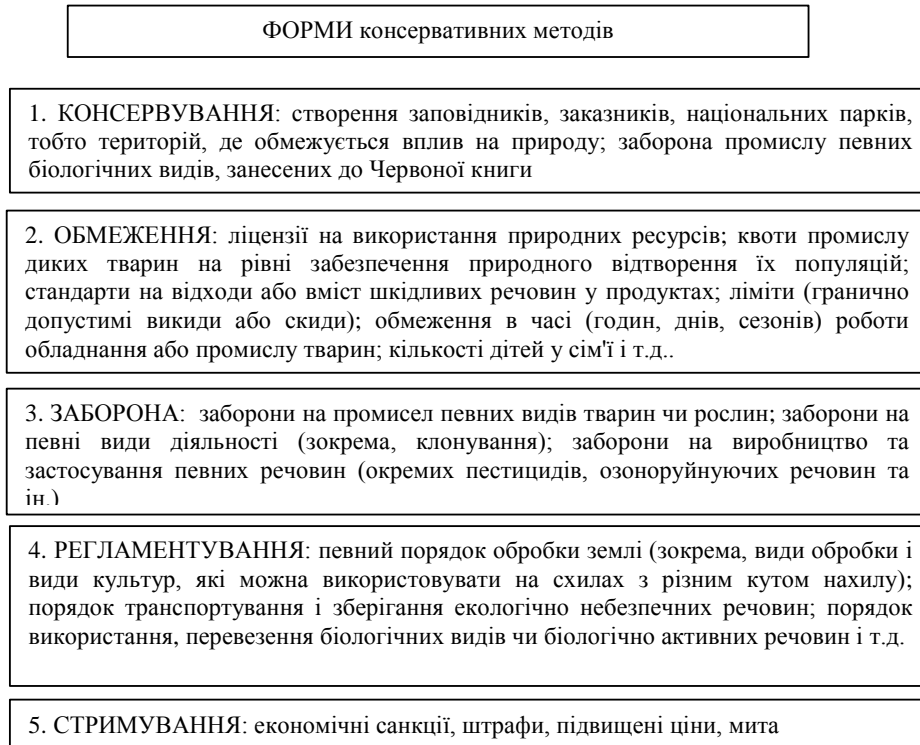

Рис. 3. Форми консервативних методів

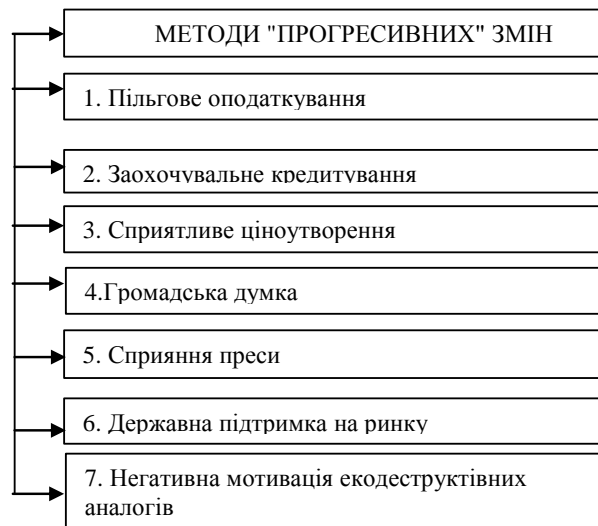

Рис. 4. Форми методів, спрямованих на стимулювання прогресивних змін

Завдяки великим технологічним революціям людина реалізувала напрямок прогресивних змін. Але було безліч і менш помітних технологічних проривів і удосконалень: значних і не дуже, маленьких і майже непомітних. Всі разом вони відігравали важливу роль, тому що, крім економічних і соціальних переваг, які вони давали своїм винахідникам, ці зміни виконували надзвичайно значущу функцію зменшення екологічного тиску на природу. Використовуючи публіцистичну термінологію, можна зробити таке порівняння: якщо консервативний підхід змушує людину не наблизитися до екологічно небезпечного «кордону» (або ж відступати від екологічних проблем), то підхід прогресивних змін як би змушує людину тікати від екологічних проблем, але не назад, а вперед. Це в чомусь нагадує сюжет однієї з реклам, коли слідом за авто, яке на великій швидкості рухається над безоднею, один за одним падають опори мосту. Назад дороги немає ... – Тільки вперед!

Оскільки вирішення проблем сталого розвитку потребує використання відповідних економічних інструментів управління, необхідним є вивчення досвіду ЄС у використанні правових та економічних інструментів управління сталим розвитком. Це є актуальним у контексті питань пов'язаних із гармонізацією законодавства України до європейських стандартів.

Правові інструменти Європейського Співтовариства щодо управління сталим розвитком

Діяльність Європейського Співтовариства щодо охорони довкілля почалася у 1972 р., коли у Стокгольмі відбулася перша міжнародна конференція Організації Об'єднаних Націй (ООН), присвячена екологічним проблемам. Її назва була досить красномовною – «Людина і навколишнє середовище». Вперше з настільки високої трибуни увагу міжнародної громадськості була звернена до проблем навколишнього середовища, особливо тим, які пов'язані з деградацією природних систем і транскордонним забрудненням [13]. Важливим кроком стало підписання Амстердамського договору (1999 р.), у якому закріплений принцип сталого розвитку як одна з цілей Європейського Співтовариства, а високий рівень екологічного захисту визначений як один з абсолютних пріоритетів Європейського Союзу, Конвенції про охорону озонового шару [6].

Перелік наявних засобів охорони довкілля розширився у міру розвитку екологічної політики. Паралельно з прийняттям рамкового законодавства для забезпечення високого рівня охорони довкілля, Співтовариство впровадило цілу низку правових інструментів охорони довкілля:

- *LIFE* – фінансовий інструмент екологічного захисту. LIFE спрямований на сприяння розвитку, впровадження та оновлення екологічної політики та законодавства Співтовариства.
- *Угоди про охорону довкілля*: покращення екологічних аспектів діяльності підприємств та впровадження методів сталого виробництва шляхом заохочення добровільних заходів та угод щодо охорони довкілля згідно з Програмою 6АЕР;
- *Екологічні мита та податки*: сприяння застосуванню державами-членами фіскальних інструментів підвищення ефективності екологічної політики та забезпечення використання екологічних мит та податків у відповідності до законодавства Співтовариства [5];
- *Інтегрована виробнича політика (Integrated product policy)*: Комісія представляє стратегію укріплення та зміни спрямування екологічної політики, пов'язаної з

- виробництвом, з метою сприяння розвитку ринку екологічно безпечної продукції, і зрештою, стимулювання громадського обговорення відповідних питань;
- *Європейське Агентство з питань довкілля*: забезпечення осіб, відповідальних за прийняття політичних рішень, а також громадськості надійною та достовірною інформацією про стан довкілля;
 - *Екологічне маркування продукції*: добровільна програма, розроблена для мотивації виробників товарів і послуг. Мета – рекламування продукції зі зменшеним негативним впливом на довкілля (порівняно з іншими продуктами тієї самої групи), змусити споживачів бути більше лояльними по відношенню до природи і європейським споживачам, а також зацікавити їх розпізнаваними як екологічно сприятливими товарами [10]. Ця програма стала результатом різних національних ініціатив типу «Блакитний ангел» («Der blaue Engel») (Німеччина), «Екологічна якість» («Milieukeur») (Нідерланди) або «Білий лебідь» («White Swann») (Скандинавські країни).
 - *Система екологічного менеджменту та екологічного аудиту Співтовариства (EMAS)*: Система спрямована на забезпечення постійного вдосконалення ефективності екологічної діяльності європейських організацій, а також забезпечення громадськості та зацікавлених сторін відповідною інформацією. Ця система порівнянна з ISO 14001 та має широку область застосування;
 - *Оцінка впливу на навколишнє середовище* Оцінка впливу (ОВ) (Impact assessment) в широкому сенсі може бути визначена як оцінка (прогнозування) наслідків поточного або передбачуваного дії. Що стосується сталого розвитку, найбільш суттєвими видами розглянутих оцінок є: оцінка впливу на навколишнє середовище – ОВНС (the Environmental Impact Assessment – EIA), стратегічна екологічна оцінка – CEO (the Strategic Environmental Assessment – SEA) і оцінка впливу на стійкість – ОВС (the Sustainability Impact Assessment – SIA);
 - *Оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС)* – це управлінський інструмент, спрямований на планування і прийняття рішень. ОВНС дозволяє ідентифікувати, прогнозувати і оцінювати доступні для огляду екологічні наслідки від розроблювальних проєктів розвитку, планів і прийнятих рішень [11, 14]. Стратегічна екологічна оцінка (CEO) – це система обліку екологічної складової при прийнятті рішень, складанні планів, розробці програм. Воно значною мірою перегукується з процедурою ОВНС. Відповідно до Європейської Директиви (Directive 2001/42/EC) усі країни-члени Європейського Союзу мають ратифікувати процедуру CEO їх національними законодавствами. Даний інструмент використовується у світовій практиці менше, ніж процедура ОВНС. Відбувається це тому, що CEO менш конкретна і вимагає більшою мірою абстрагування.
 - *Оцінка екологічних наслідків впровадження планів та програм*: проводиться з метою сприяння включенню екологічних аспектів на етапах розробки та ухвалення планів та програм;
 - *Екологічні перевірки – мінімальні критерії*: забезпечення більшої відповідності, а також більшої одностайності у застосуванні та впровадженні законодавства Співтовариства щодо охорони довкілля шляхом надання мінімальних критеріїв організації, проведення, пост-контролю та опублікування результатів екологічних перевірок в усіх державах-членах;
 - *Європейський реєстр викидів та перенесення забруднюючих речовин (PRTR)*: покращення громадського доступу до інформації про стан довкілля, і у такий спосіб,

сприяння запобіганню та зменшенню забруднення у довгостроковій перспективі.

На сучасному етапі розвитку екологічної діяльності і компетенції ЄС, правові основи здійснення політики ЄС в сфері навколишнього середовища закладають положення Договору про заснування Європейського Співтовариства. Захист навколишнього середовища є однією з найважливіших цілей ЄС. Амстердамський договір 1997 року, який вніс чергові зміни до змісту установчого договору Співтовариства, закріпив також принцип екологічної орієнтованості діяльності ЄС. Цей принцип передбачає інтеграцію цілей і принципів екологічної політики ЄС у здійсненні інших політик Співтовариства (сільське господарство, транспорт, спільний ринок, регіональна політика та ін.) Екологічна політика ЄС і право навколишнього середовища ЄС існують і розвиваються протягом останніх тридцяти років. Розвиток правового регулювання цієї сфери відносин сьогодні відбувається в трьох магістральних напрямках [12]:

- створення та забезпечення функціонування організаційного механізму охорони навколишнього середовища (нормування права навколишнього середовища на рівні Співтовариства, введення єдиних правил оцінки впливу на навколишнє середовище, збір і обробка екологічної інформації, а також моніторинг навколишнього середовища через Європейське агентство з навколишнього середовища, екологічна сертифікація Співтовариства, стандарти ЄС щодо регулювання органічного виробництва та маркування органічних продуктів [2], екологічний менеджмент та екологічний аудит);

- створення і розвиток економічного механізму охорони навколишнього середовища (система фінансування екологічних заходів LIFE, «зелені» податки Співтовариства в енергетиці);

- становлення механізму захисту екологічних прав особистості.

Найважливішими правовими інструментами Європейського Союзу у сфері природоохоронної діяльності можна назвати: Директиву 2001/42/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 27 червня 2001 року про оцінку впливу деяких програм на навколишнє середовище, мета якої полягає у забезпеченні високого рівня охорони навколишнього середовища та сприяння інтегруванню думок про навколишнє природне середовище підготовці та прийнятті проектів і програм шляхом забезпечення, відповідно до вимог цієї Директиви, проведення оцінки стану навколишнього середовища при впровадженні окремих проектів і програм, які можуть істотно вплинути на стан навколишнього природного середовища [1]. Директива Європейського Парламенту та Ради 2004/35/ЄС від 21 квітня 2004 року про екологічної відповідальності за попередження і ліквідацію шкоди навколишньому середовищу, яка має на меті встановити для попередження та ліквідації наслідків екологічної шкоди рамки екологічної відповідальності, засновані на принципі «забруднювач-платник». А також: Директива 2001/42/єс Європейського Парламенту та Ради Європи від 27 червня 2001 року про оцінку впливу на стан навколишнього природного середовища окремих проектів та програм, що застосовуються у державах-членах ЄС [1]. Ці та інші інструменти можуть бути застосовані і в Україні.

Система правових інструментів українського екологічного законодавства

За 20 років незалежності в Україні відбулося створення досить розвинутого і розгалуженого екологічного законодавства. Екологічне законодавство – це ієрархічна система нормативно-правових актів, які регулюють різноманітні суспільні відносини щодо охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та

забезпечення екологічної безпеки [3]. Екологічне законодавство також може розглядатися як узагальнений інтерес, узаконена суспільна потреба в збереженні, раціональному використанні та відтворенні природних ресурсів, охороні ландшафтів, екосистеми та навколишнього природного середовища в цілому як умови подальшого існування людської цивілізації. З нормативної точки зору, екологічне право – це система норм і правил, що регулюють відносини в галузі охорони, використання, відтворення всіх природних ресурсів, екологічної безпеки, охорони навколишнього природного середовища, життя і здоров'я людей від негативного впливу забрудненого навколишнього середовища. Кореневу систему «екологічного дерева» становлять земельний, лісовий, водний кодекси, кодекс законів про надра, закони про охорону і раціональне використання рослинного і тваринного світу, природно-заповідний фонд, про охорону атмосферного повітря, а також прийняті на їх розвиток підзаконні й нормативні акти. Таке правове забезпечення має гарантувати систему екологічно чистого виробництва та забезпечення енергоефективності [9].

Система екологічного законодавства України складається із загальних законів – «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про екологічну експертизу», та ін., специфічних законів України – «Про охорону атмосферного повітря», «Про природно-заповідний фонд», «Про тваринний світ», «Про рослинний світ», «Про пестициди і агрохімікати» та ін.) та міжгалузевих законів – «Земельний Кодекс», «Водний Кодекс», «Кодекс України про надра», «Лісовий Кодекс» та ін. [7]. Основними нормативно-правовими актами у сфері охорони навколишнього середовища є: Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264–ХІІ, який визначає правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь. Саме в цьому Законі першою серед держав колишнього СРСР Україна законодавчо закріпила широкий комплекс екологічних прав громадян (ст. 9 Закону). Розвиток земельного, водного, лісового законодавства, законодавства про надра, про охорону атмосферного повітря, про охорону і використання рослинного і тваринного світу та іншого спеціального законодавства протягом наступних 15 років відбувався на основі цього Закону, розвиваючи його базові положення. Закон України «Про екологічну експертизу» від 9 лютого 1995 р. № 45/95–ВР, метою якого є запобігання негативного впливу антропогенної діяльності на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, а також оцінка ступеня екологічної безпеки господарської діяльності та екологічної ситуації на окремих територіях та об'єктах. Постанова Кабінету Міністрів від 27 липня 1995 р. № 554 «Про перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку», що затверджує перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, для яких здійснення державної експертизи є обов'язковим. У рамках **Закону України** «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року основними інструментами реалізації національної екологічної політики є: міжсекторальне партнерство та залучення зацікавлених сторін; оцінка впливу стратегій, програм, планів на стан навколишнього природного середовища; удосконалення дозвільної системи у сфері охорони навколишнього природного середовища; освіта та наукове забезпечення формування і реалізації національної екологічної політики; економічні та фінансові механізми; моніторинг стану довкілля та контроль у сфері охорони навколишнього середовища і забезпечення екологічної безпеки; міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної

безпеки [4].

Висновки. Для України, яка прагне набути асоційованого членства у Європейському Союзі необхідно мобілізувати ресурси, які їй потрібні для виконання екологічних «*acquis*». Для забезпечення просування до сталого розвитку важливо координувати, спрямовувати та цілеспрямовано використовувати зовнішню допомогу та напрацювання Європейського Співтовариства у використанні економіко-правових інструментів забезпечення сталого розвитку. З цією метою Україні необхідно розширити діалог та співробітництво із державами-членами ЄС та міжнародними фінансовими установами, проводити юридичні, адміністративні та технічні консультації, із країнами Європейського Союзу щодо імплементації активно діючих правових та економічних інструментів управління сталим розвитком.

Незважаючи на те, що правові та економічні інструменти управління сталим розвитком починають поступово впроваджуватись в різні сектори економіки України, про що свідчить низка прийнятих законів, ще і сьогодні господарське, адміністративне, фінансове та інші галузі законодавства не повною мірою ув'язані з екологічним, а головне – не завжди в них містяться забезпечуючі правові механізми та економічні інструменти для впровадження систем управління сталим розвитком. Саме ці завдання щодо екологізації галузей господарської діяльності України стає сьогодні домінуючим в світлі адаптації законодавчої системи України до законодавства ЄС та запровадження досвіду ЄС щодо використання економіко-правових інструментів забезпечення сталого розвитку.

1. *Директива 2001/42/єс* Європейського Парламенту та Ради Європи від 27 червня 2001 року про оцінку впливу на стан навколишнього природного середовища окремих проектів та програм: Офіційний вісник Європейських Співтовариств [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <http://www.sdla.gov.ua:8080/control/uk>.
2. *Довідник стандартів ЄС щодо регулювання органічного виробництва та маркування органічних продуктів.* – К. : Федерація органічного руху України. – 2008. – С. 44–45.
3. *Екологічне право України.* Академічний курс : підручник ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – 720 с.
4. *Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року* / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, N 26, ст. 218/ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi->
5. *Качество окружающей среды – Правовое регулирование в ЕС* [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <http://www.lawgroup.com.ua/ru/atmosphereeu/>.
6. *Малишева Н. Р.* Состояние и основные тенденции развития международного права окружающей среды / Міжнародне право навколишнього середовища: стан та перспективи розвитку. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – К. : Видавництво географічної літератури «Обрії», 2010. – С. 15.
7. *Національна екологічна політика України: оцінка і стратегія розвитку.* – К. : ПРООН, 2007. – 184 с.
8. *Перелет Р. А.* Экономика экосистем и биоразнообразия: потенциал и перспективы стран Северной Евразии / Р. А. Перелет / Материалы совещания «Проект ТБЕВ – экономика экосистем и биоразнообразия: перспективы участия России и других стран СНГ (Москва, 24 февраля 2010 г.). – М. : Изд-во Центра охраны дикой природы, 2010. – С. 54.
9. *Сырчина А. Б.* Чистое производство – путь к энергоэффективности: экологическая экономика / А. Б. Сырчина. – Херсон, 2010. – С. 9–10.
10. *European Commission, 2006b.* European Commission, Environment, Eco-label [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : http://ec.europa.eu/environment/ecolabel/index_en.htm.
11. *Modak P., Biswas A. K., 1999.* Introduction to EIA, What is EIA in: Conducting Environmental

Л. Г. Мельник, І. Б. Дегтярєва. Європейський досвід використання економіко-правових інструментів забезпечення сталого розвитку

- Impact Assessment for Developing Countries, United Nations University Press, Tokyo – New York – Paris. – P . 12–14.
12. *The Economics of Ecosystems and Biodiversity in National and International Policymaking*. Edited by Patrick ten Brink. – London, Washington, Earthscan. – 2011. – P . 323–324.
13. *United Nations, UN (2002a) United Nations: Johannesburg Summit 2002* [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : http://www.un.org/jsummit/html/basic_info/unced.html.
14. *Wood C., 1995. Environmental Impact Assessment: A Comparative Review*, Addison Wesley Longman Ltd., Essex.

Отримано 12. 12. 2011 р.

Л. Г. Мельник, И. Б. Дегтярева
**Европейский опыт использования экономико-правовых инструментов
обеспечения устойчивого развития**

В статье проведен сравнительный анализ экономико-правовых инструментов Европейского Сообщества и Украины; определены основные направления имплементации экономико-правовых инструментов в целях экологизации экономики Украины и обеспечения ее устойчивого развития.

Ключевые слова: устойчивое развитие, интеграция, экономические инструменты, правовые инструменты, экологический менеджмент, экологический аудит, экологическая маркировка.

L. G. Melnyk, I. B. Dehtyarova
**The European experience of economic and legal instruments implementation
for insuring sustainable development**

The paper conducted a comparative analysis of economic and legal instruments of the European Community and Ukraine, the basic directions of implementation of economic and legal instruments for the purpose of greening the economy of Ukraine and ensuring its sustainable development.

Keywords: sustainable development, integration, economic instruments, legal instrument, environmental management, environmental audit, environmental labeling.